

3. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразов. / К. К. Платонов. – Москва : Высш. шк., 1984. – 174 с.
4. Практикум по социальной психологии / под ред. И. С. Клециной. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 256 с.
5. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – Москва : Педагогика-Пресс, 1997. – 440 с.
6. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Филипп Райс; [пер. с англ. Н. Мальгиной, С. Харитоновой и др.]. – 8-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. – 624 с. – (Сер. : Мастера психологии).

УДК 159.9 (316.6)

Целікова В. О.

Структурно-динамічна модель студентського колективу

Анотація. Робота присвячена дослідженню психологічних особливостей формування студентського колективу. Робиться спроба окреслення структурно-динамічної моделі студентського колективу, аналіз деяких складових цієї моделі, виявлення специфіки адаптації студентів до академічної групи.

Ключові слова: група, колектив, адаптація, взаємовідносини, референтна група.

Аннотация. Работа посвящается исследованию психологических особенностей формирования студенческого коллектива. Делается попытка обозначения структурно-динамической модели студенческого коллектива, анализ некоторых составляющих этой модели, выявление специфики адаптации студентов к академической группе.

Ключевые слова: группа, коллектив, адаптация, взаимоотношения, референтная группа.

Summary. The work is devoted to research of psychological features of formation of student's collective. It makes attempt of designation of structural and dynamic model of student's collective, analysis of some components of this model, to reveal specifics of students adaptation to the academic group.

Keywords: group, collective, adaptation, relationship, reference group.

В умовах сучасної української освіти відбувається кардинальна зміна підходів до навчання і виховання, навчально-дисциплінарна модель освіти поступово витісняється особистісно-орієнтованою, реальним суб'єктом якої стає студент. Однак його суб'єктність не може бути пояснена і зрозуміла без врахування соціально-психологічної характеристики соціальної ситуації розвитку і, насамперед, його позиції в системі взаємодії з найближчим референтним оточенням. Аналіз спеціальної літератури виявляє переважну увагу дослідників, в першу чергу до проблем учнів загальноосвітніх шкіл, хоча і тут власне соціально-психологічні аспекти проблеми нерідко або залишаються на периферії дослідницької практики, або виступають як фонові, пов'язані з питаннями психології розвитку та педагогічної психології. Безумовно, психологічні

проблеми студентства не залишаються поза увагою психологів-теоретиків і практиків, але цілком очевидно, що це коло питань до кінця ще не з'ясовано. Тому ця тема є актуальною для сучасної психології і потребує подальшого дослідження та формування нових наукових знань [3].

Характеристика студентського віку багато в чому залежить від соціально - економічного рівня розвитку країни і умов, що склалися на даний момент на ринку праці. Освіту студенти розуміють як ресурс для освоєння нових соціальних ролей, капітал для інвестування при досягненні бажаного соціального статусу. Основними мотивами вибору тієї чи іншої спеціальності є: успіх, освіченість, престижність майбутньої професії. Прагнення молоді бути успішними в житті, побудова різних стратегій досягнення успіху свідчать про підвищення інвестиційної функції освіти. Молодь намагається, якомога раніше, випробувати ці життєві стратегії. Таким чином, вибір тих чи інших спеціальностей на ринку праці багато в чому обумовлює мотивацію і специфіку вибору випускниками шкіл майбутньої професії [1]. Час навчання у вузі збігається з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який вирізняється складністю становлення особистісних рис. Характерною ознакою морального розвитку в цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зміцнюються ті якості, яких не вистачало в повній мірі в старших класах - цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Юнаки та дівчата в даному віці намагаються розібратися у своїх потребах, інтересах, здібностях, цінностях можливостях [4].

На думку Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко студентська група є елементом педагогічної системи, виступає як груповий суб'єкт, що характеризується автономністю, формальністю, самодостатністю, структурністю та ієрархічністю розвитку, груповими нормами, санкціями, спільною діяльністю тощо [8]. Зазвичай, як зазначають науковці, студентів у групі поєднує: спільна мета; спільна навчально-професійна діяльність; зв'язки ділового та особистісного характеру; однорідність складу групи за віком; висока поінформованість один про одного (і про успіхи, і про особисте життя); високий рівень самоврядування; обмежений час існування тощо.

Досліджуючи питання структурної організації групи, Я. Л. Коломинський наголошує на наявності двох компонентів: офіційного, опосередкованого провідною діяльністю і який характеризується цільовим призначенням – професійна підготовка, сприяння становленню майбутнього фахівця, ґрунтується на відношенні поваги – авторитетності (ділова сфера; неофіційного, що утворюється на основі інтересів один до одного або симпатії – антипатії (емоційна сфера).

В залежності від специфіки внутрішніх зв'язків членів групи, структура групи, на думку Р.Л. Кричевського може характеризуватись:

- чіткою оформленістю (кожен сам собою або наявні лише попарні зв'язки («діади»);
- початком формування (є мікрогрупи з декількох членів, інші залишаються самі по собі);
- конкурентністю (наявність 2-3 конкуруючих між собою мікрогруп);

-компромісністю (наявність декількох мікрогруп, що активно взаємодіють при організації та здійсненні спільної діяльності).

Термін «студентство», в якості однієї з дефініцій включає соціально професійну групу, що складається з учнів вищих навчальних закладів. Процес навчання полягає не тільки в отриманні знань і придбанні досвіду, пов'язаного з майбутньою професією, але і в самореалізації, практиці міжособистісних відносин, самовихованні. Безсумнівно, період навчання у вузі - найважливіший період соціалізації людини, коли задіяні всі механізми входження індивіда в соціокультурну спільноту: це і освоєння соціальної ролі студента, і підготовка до оволодіння нової соціальної ролі, пов'язаної з майбутньою професією, і механізми соціального впливу з боку викладачів студентської групи. Так як студентський вік характеризується прагненням до самостійності, свободою вибору життєвого шляху та ідеалів, незалежності, навчання у вузі є потужним фактором соціалізації особистості студента.

В дослідженнях Б. Г. Ананьєва, Н. В. Кузьміної, А. А. Реан, В. І. Слободчикова, В. О. Сластеніна, Є. І. Степанової та інших дослідників накопичений значний емпіричний і теоретичний матеріал, що дозволяє говорити про те, що міжособистісні відносини студентів обумовлюється, по-перше, віковими особливостями даної соціальної групи, по-друге, особливостями притаманної їй діяльності.[2]

З погляду Ю.М. Кондратьєва, говорячи про становлення студентської групи, необхідно, головним чином охарактеризувати перший, третій і п'ятий курси. Це обумовлено тим, що групи першокурсників можуть бути оцінені як такі що, тільки розвиваються, навчальні групи третьокурсників - як групи що, «дозріли», а навчальні групи п'ятикурсників можуть бути умовно позначені як групи «вмираючі», тобто остаточно завершують свою життєдіяльність [6].

На думку ж С.А. Багрецова [2] велику роль у розвитку групового суб'єкта відіграє спілкування. Спілкування і діяльність - самостійні форми групової активності, але вони тісно пов'язані між собою. Відзначається, що суб'єктивність групи у сфері спілкування проявляється у прагненні її членів належати до неї не формально, а психологічно, тобто мати близьку психологічну дистанцію один з одним, брати участь у спільних діях, відчуваючи при цьому позитивні емоції.

Становлення навчальної групи, як суб'єкта спілкування створює внутрішні передумови для подальшого її перетворення на суб'єкта діяльності і взаємин. «Взаємовідносини в студентській групі - складне утворення, до складу якого входять формальні і неформальні, ділові й особисті, лідерські, референтні та інші відносини»[3]. На цій основі виділяються і властивості групового суб'єкта взаємин: згуртованість, як прихильність до групи її членів, референтність, ієрархізованість, підпорядкованість, композиційні зв'язки тощо. В залежності від того, в якій мірі представлені в студентській групі зазначені показники, можна зробити висновок про рівень, якого вона досягла у своєму розвитку.

Досліджуючи питання розвитку і становлення групи Л.І. Уманський виділяє декілька видів таких груп [1]

Номінальна група. Вона вже має певну назву, але існує лише формально,

оскільки її члени ще не вступили у спільну діяльність, яка здатна опосередковувати відносини між ними.

Група-асоціація. На цій стадії починається спільна життєдіяльність групи, виникають перші ознаки утворення колективу. У такій групі вже існує офіційна структура, загальна мета діяльності, але діяльність окремих студентів має переважно індивідуальний характер, в них ще відсутня потреба працювати спільно вирішувати групові завдання.

Група-корпорація. Характеризується більш чітко окресленою спільною метою і єдністю дій. Співпраця, активна взаємодія членів групи створюють груповий досвід спілкування, підготовленість у певному виді діяльності, проте психологічної єдності ще немає.

Колектив - найвищий рівень розвитку міжособистісних відносин в групі, що опосередковується загальними цілями, завданнями спільної діяльності, особистісно-значущим змістом цієї діяльності [5]. Внутрішня активність, що виникає в колективі, має значний вплив як на членів самої групи, так і на інші студентські групи вищого навчального закладу. Якщо студентська група у своєму розвитку досягає рівня колективу, то вона стає референтною для її членів, тобто такою, на думку якої вони звертають увагу в першу чергу [4].

Подоляк Л.Г., Юрченко В.І [8] зазначають, що сформований студентський колектив характеризується наступними ознаками:

- кожен член групи безумовно приймає на себе цілі та завдання спільної навчально-професійної діяльності, яка вже має високу ефективність;

- група характеризується високим рівнем організованості та згуртованості – це команда одностайних. Згуртованість визначається єдністю ціннісних орієнтацій, співпадають погляди, оцінки, ставлення стосовно подій в групі загалом і кожного її члена. При зближенні оцінок зростає й емоційна прихильність студентів групи до її спільних справ. Структура формального і неформального спілкування співпадає:

- багато членів групи мають статус неформального лідера або тих, кому віддають перевагу при вирішенні питань життя колективу;

- в офіційних керівників виявляється демократичний стиль керівництва;

- для кожного члена групи вона стає референтною, тобто орієнтиром для наслідування, авторитетом. Група виконує функцію взірця для оцінювання свого «Я», своєї поведінки та оцінки інших. «Ми» – так кожен ставиться до своєї групи;

- група як колектив може бути взірцем і для інших студентських груп, впливати на них (наприклад, при вирішенні питань на факультетських зборах, в органах самоврядування), виявляти інтергрупову активність, особливо з боку лідерів груп, які користуються авторитетом на факультеті;

- у такому колективі існують негласні норми поведінки (кожен поводить себе так, як прийнято в групі). Якщо хтось порушує такі правила, йому неодмінно роблять зауваження;

- колектив виявляє згуртованість. Якщо вирішуються важливі проблеми, то група працює злагодженіше й результативніше.

Серед основних механізмів впливу на членів студентського колективу М.Ю. Кондратьєв виділяє:

Групова ідентифікація – ототожнення кожним студентом свого «Я» зі своєю групою. Через це окремі вчинки набувають мотивовану силу («Я дію так, як схвалює група»), а ті якості, які виявляються та ще й привласнюються, стають часткою «Я» кожного студента. Саме ідентифікація є психологічною передумовою успішної взаємодії та взаєморозуміння студентів. Якщо студент ідентифікує себе з групою високого рівня розвитку – це позитивно відбивається на його саморозвитку. Набувається соціальна ідентичність – аспект «Ми» в нашій «Я концепції». Варіант відповіді на запитання «Хто я такий?» часто ґрунтується приналежності до тієї чи іншої групи.

Соціальні презентації – загальноприйняті переконання, ідеї і цінності, які підтримуються більшістю. Вони включають також і погляди на культурну ідеологію, що демонструється іншим, і презентації, які виражають ставлення до світу, допомагають налагоджувати міжособистісні стосунки на засадах взаєморозуміння.

Соціальна фасилітація – посилення енергії, підвищення активності, доміантних реакцій індивіда, полегшення його діяльності в присутності групи.

Соціальна інгібіція, навпаки, – утримання, пригнічування активності, гальмування поведінки і діяльності під впливом інших людей. Наприклад, працездатність у присутності окремих членів групи може знижуватися.

Соціальна лінь – тенденція студентів докладати менше зусиль за тих обставин, коли вони об'єднують свої зусилля задля спільної мети, порівняно з випадком індивідуальної відповідальності.

Децентрація – відтворення уявлень своїх товаришів, погляд на себе очима інших, емпатія до інших.

Навіювання – аргументований вербальний вплив на члена групи, але одночасно передбачається некритичне сприйняття настанов групи (або окремих товаришів) і безумовне виконання настанов групи, її рішень і порад.

Переконування – логічне обґрунтування важливості мети і завдання, отримання певних результатів. Від студента очікується свідомо згода на виконання пропозицій.

Соціальне порівняння – кожен віддзеркалює на себе ставлення до нього членів групи, використання інших людей як еталон для оцінки власних настанов (ставлень), емоцій і поведінки.

Наслідування – це не тільки функція соціалізації, але й складова творчості, групової активності, становлення індивідуального стилю діяльності тощо.

У сформованому студентському колективі, на думку Ю.М. Кондратьєва [6], вища результативність навчально-пізнавальної діяльності, спостерігається взаємодопомога, спільне оволодіння знаннями (підготовка до лабораторних робіт, заліків, екзаменів), задоволеність міжособистісними взаєминами, відсутність конфліктів всередині групи та з викладачами чи іншими гуртами студентів. І навпаки, неконсолідованим групам притаманна низька успішність у навчанні, в

інших видах діяльності, «закритість», дискомфорт їх членів, конфлікти в групі та з викладачами.

Кричевський Р.Л. зазначає, що перш ніж дифузна група стане колективом взаємини у групі проходять декілька стадій.[7] Перша стадія - адаптація суб'єкта до нової групи. Перш ніж стати повноправним членом нової спільноти, індивід повинен засвоїти діючі в групі норми (моральні, навчальні та ін.); оволодіти прийомами і засобами діяльності, які використовуються іншими членами. Через це у студента виникає об'єктивна необхідність «бути таким, як усі», що досягається за рахунок суб'єктивно пережитої втрати тих чи інших індивідуальних рис.

Друга стадія – прояв індивідуалізації, що полягає в загостренні протиріч між досягнутим результатом адаптації (тим, що студент став «таким, як усі») і потребою студента в максимальному прояві себе як неповторної особистості, що має свою індивідуальність, яка при цьому не задовольняється. Студент починає шукати способи і засоби для вираження своєї самості, для демонстрації її в групі.

Третя стадія - інтеграція особистості в групі: студент зберігає тільки ті індивідуальні риси, які відповідають необхідностям і потребам групового розвитку, а також власну потребу здійснити значущий внесок в життя групи. Група при цьому певною мірою змінює свої групові норми, вбираючи ті риси студента, які визнаються групою як ціннісно-значущі для її розвитку. Так відбуваються взаємні перетворення особистості та групи.

Андреева І. Н. зауважує, що якщо студенту не вдається подолати труднощі адаптації, то в нього можуть сформуватися такі якості як конформність, безініціативність, може з'явитися невпевність в собі, що призводить до заниження самооцінки. Якщо студент пройшов стадію адаптації і починає на другій стадії пред'являти групі свої індивідуальні відмінності, які можуть ігноруватись цією спільнотою, то це може призвести до розвитку у нього негативізму, агресивності, підозрливості, неадекватної самооцінки тощо. У студента, який успішно проходить стадію інтеграції у високорозвиненій групі, формується розвинуте колективне самовизначення. Якщо ж група, в яку входить індивід, має асоціальну спрямованість, то в нього можуть розвинутися відповідні асоціальні риси.[1].

Аналіз сучасної психологічної літератури свідчить, що проблема формування студентського колективу та взаємин в ньому є актуальною, багатогранною й складною. Вона вимагає до себе пильної уваги, як у період формування студентської академічної групи, так і на всьому протязі навчання у вузі. Формування міжособистісних взаємин у студентському колективі сприяє ефективності процесу підготовки майбутнього фахівця. Відзначається поліпшення творчих здібностей студентів, зростання академічних показників «слабких» студентів, удосконалювання вмінь застосовувати теоретичні знання при вирішенні практичних завдань.

Список використаних джерел:

1. Андреева, И. Н. Методологические основы изучения социально-психологического климата в академической группе вуза / И. Н. Андреева. — Минск, 1985. — С. 19–32.

2. Бодалев, А. А. Восприятие человека человеком / Алексей Александрович Бодалев. - Л., Изд-во ЛГУ, 1965. - 123 с.
3. Ковалев, А. Г. Психология личности / Александр Григорьевич Ковалев. - М.: Наука, 1970. - 487 с.
4. Ковалев, А. Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / Александр Григорьевич Ковалев. — М., 2001. — С. 52–56.
5. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах. / Я. Л. Коломинский. М.: Изд-во МГУ, 2001. 255 с.
6. Кондратьев М. Ю. Психология отношений межличностной значимости. / М. Ю. Кондратьев, Ю. М. Кондратьев. М.: Пэрс, 2006. – 388 с.
7. Кричевский, Р. Л. Психология малой группы / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубровская. – М, 1991. – 306 с.
8. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. - К.: Каравела, 2008.-351с.